

Архимандрит Иларион Троицки

ЈЕДИНСТВО ИДЕАЛА ХРИСТОВА

Пре годину дана, драги мој пријатељу, ја сам се у једном од писама упућених теби укратко, — колико се сећам, свега на две странице, — дотакао питања о монаштву и хришћанству, као и о њиховом суштинском јединству. Од тебе је уследио још краћи одговор, у којем ти ниси хтео да се латиш препирке са мном, али се ипак не слажеш с мојим излагањем. А ја бих био рад да и по том питању постигнем другарску сагласност с тобом. Тешко ми пада кад осећам да у датом случају нашу једномисленост омета само једна распрострањена предрасуда, коју на моју жалост и огорчење, делимице и ти делиш. Велим делимице јер ми се не да веровати и знати да се та предрасуда дубоко укоренила у души твојој. „Каква предрасуда?” питаш ти. Предрасуда против калуђерства. Она се, по моме мишљењу, састоји у томе што претерано уздижу и величају калуђерство, али не искрено, него једино са лукавим циљем да га затим на сваки начин нападну, и то више него што треба.

Предрасуда против калуђера и монаштва рђава је још са једне стране: мисли се, наиме, да је хришћански идеал у свој својој узвишености обавезан само за калуђере и само њима потребан, а световњацима... но, световњацима треба нешто згодније и лакше. „Ми нисмо калуђери!” Тиме се у односу на световњаке објашњава и оправдава све и свашта. Ја сам, штавише, у извештају о једном сензационалном судском процесу прочитао занимљиву појединост. Питају једнога центмена да ли је варао своју жену и, ако јесте, да ли је то често чинио. Он одговара: „Дабоме да нисам живео калуђерски!” Зар ти се ово не чини карактеристичним?

Код нас су постала два хришћанства, два хришћанска идеала: један за калуђере, други за световњаке. Такву деобу Христовог идеала ја сматрам принципијелно за бесмислену и за крајње штетну у пракси. Ето зашто ми је горко сазнање да је и мој умни пријатељ, човек доброг срца, склон да дели предрасуду израслу на тлу људског неразумевања. Та штетна предрасуда, друже мој, теби не доликује и ја те молим да заједно са мном још једном промислиш о питању које сам поставио.

Дакле, да ли постоји једно хришћанство или два? Је ли Христов идеал један или различит? Мислим да ћеш се без даљњег сложити са мном да је хришћанство једно и да је Христов идеал један. Али може

бити да у том идеалу има разних ступњева савршенства? Другару! То је глупост! Зар у идеалу може бити вишег и нижег ступња? Та идеал је бесконачност, а бесконачност је увек себи равна. Ти знаш где је укратко изражен идеал хришћанства? У 48. стиху пете главе Јеванђеља по Матеју: „Будите ви савршени као што је савршен Отац ваш небески!” Разуме се, у достизању овога „будите савршени” може да постоји небројено мноштво ступњева, али идеал ипак остаје и он је један за све. Јер, Христос није учио калуђере него све људе, — и свима је пружао једну науку. Право да ти кажем, пријатељу, некако ми је нелагодно да сад отварам Еванђеље и доказујем оно што је само по себи јасно. У наше доба мржња према калуђерству многе је толико заслепила да су спремни да одбаце чак и најочигледније истине.

Да бих затворио уста онима који деле један идеал Христов, а нису тога свесни, навешћу знамените речи св. Јована Златоуста, а теби саветујем да се мислима удубиш у њих, па ћеш се сложити са мном. Свети Златоуст пише: „Врло се вараш и обмањујеш себе ако мислиш да се друго тражи од световног (мирског) човека, а друго од монаха; разлика међу њима је и у томе што један ступа у брак, а други не, док у свему осталом оба подлежу подједнакој одговорности. Онај који се срти на брата свога низашта, био световњак, био монах, једнако врећа Бога; и онај који гледа на жену с пожудом, био овај или онај, једнако ће бити кажњен за ту прељубу (Мат. 5,22 и 28). Ако се ту може додати штогод по нашем домишљању, онда је то следеће: световњак (мирјанин) има мање оправдања за такву страст, јер није свеједно да ли се лепотом жене преластио онај ко већ има жену и користи се том утехом или је тај грех уловио онога ко уопште нема такве помоћи против страсти. Такође који се куне, био он овај или онај, једнако ће бити осуђен зато што Христос, кад је о томе издавао наредбу и закон, није правио разлике нити је рекао: ако је монах онај који се заклиње, ода зла је заклетва његова, а ако није монах, — није, већ је просто свима заједно казао: А ја вам кажем: не куните се никако (Мат. 5,34). И опет је рекао: Тешко вама који се смејете (Лук. 6,25), а није додао: монасима, већ је уопште свима дао заједничко правило. Тако је поступио и у свим другим великим и дивним заповестима. И кад, на пример, говори: благо сиромашнима духом, онима који плачу, кроткима, гладнима и жеднима правде, милостивима, онима који су чиста срца, миротворцима, прогнанима правде ради, онима који због Њега подносе од неверника многе овде споменуте и неспоменуте рђаве речи и увреде (Мат. 5,3—11), — не додаје назив ни мирјанина ни монаха, него је та разлика уведена људским умом. О томе Писмо ништа не зна већ хоће да сви живе животом монаха, па макар да имају жене. Та послушај шта и Павле вели, а кад спомињем Павла, опет говорим — Христа. Обраћајући се посланицом људима који имају жене и одгајају децу, Павле тражи од њих потпуно строг начин живота, својствен монасима. Тако, забрањујући сваку раскош и у одећи и у храни, пише ове речи: Жене у пристојном оделу са стидом и чедношћу да украшују себе, не плетеницама, ни златом, или бисером, или хаљинама скупоценима (I Тим. 2,9), и опет: Која живи у сладостима, жива је умрла (I Тим. 5,6), а затим: Кад имамо храну и одећу, овим да будемо задовољни (I Тим. 6,8). Шта би се још више од овога могло тражити и од монаха? А учећи о уздржа-

вању језика, он опет поставља строга правила, и то таква која тешко могу да испуне и монаси, јер забрањује не само срамне и глупе већ и шаљиве речи и изгони из уста верних не само јарост, гнев и увреду, него и викање: Свака, вели, горчина, и гнев, и љутина и вика и хула да се узме од вас, са сваком пакошћу (Еф. 4,31). Или ти све то још увек изгледа мало? Причекај, па ћеш одмах чути знатно више о томе шта заповеда свима за незлобивост. Сунце, вели, да не зађе у гневу вашем (Еф. 4,26); гледајте да нико не враћа коме зла за зло, него свагда идите за добром, и међу собом и према свима (I Сол. 5,15), и још: Не дај се злу надвладати, него надвладај зло добром (Римљ. 12,21). Видиш ли врхунски степен философије и дуготрпљивости? Почуј такође шта заповеда о љубави, а она је глава врлинама: метнувши је изнад свега и набројавши њена дејства, објашњава да се од световњака тражи иста онаква љубав какву је захтевао Христос од ученика. Као што каза Спаситељ да се највиши степен љубави састоји у томе да душу своју полагемо за пријатеље своје (Јов. 15,13), тако је и Павле изразио то исто рекавши: Љубав не тражи своје (I Кор.- 13,5) Заповедио је да баш таквој љубави тежимо. И да је само то рекао, био би довољан доказ да се и од мирјана захтева исто што и од монаха, јер је љубав свеза и корен многих врлина, а Павле је образлаже и засебно. Шта се више може тражити од ове философије? Кад апостол наређује да се буде изнад гнева и јарости, и вике, и грамзивости, и стомакоугаћања, и раскоши, и таштине, и осталих житејских ствари, и да се не сме имати ништа заједничко са земљом, па кад још заповеда да треба умртвити уде (Кол. 3,5), онда тиме очито тражи од нас исто онако строг живог какав је тражио од својих ученика Христос, и жели да будемо исто онако мртви за грех као год помрли и сахрањени људи. Зато и вели: Који умре оправдан је од греха (Римљ. 6,7). А на другим местима опомиње нас да се угледамо на Христа, а не само на ученике Његове; тако, на пример, кад нас уверава у потребу љубави, незлопамтивности и кротости, наводи нам као узор Христа. Ако дакле Павле заповеда да се не угледамо само на монахе, па чак ни на ученике, већ на самога Христа, и онима који неће да се угледају назначује највећу казну, зашто онда ти сматраш да се монаси налазе на већој висини? Сви људи треба да се попну на једну те исту висину. То и јесте преврнуло наопако сву васељену што ми мислимо да само монах мора живети строгим животом, а да је осталима слободно лакомислено проводити живот. Не, не, није тако, већ се од свију тражи подједнака философија, један те исти подвижнички живот, и ја бих хтео да то силно нагласим, или, боље речено, не ја него Онај који ће нам судити. Ако ли се ти још увек чудиш и двоумиш, ми ћемо ево, опет поцрпсти из истих извора, да чујеш и да се сасвим опереш од сваке прљавштине неверја. Извешћу доказе из казни које ће бити у онај Судњи Дан. Богаташ није зато био жестоко кажњен што је био суров монах, него — ако се може казати нешто ради објашњења — зато што је, будући световњаком и живећи у богатству и пурпuru, презирао Лазара у његовој крајњој беди. Нећу, уосталом, рећи ни једно ни друго, него само то да је био суров и да је зато трпео најтеже муке у огњу... Сада ћу се потрудити да докажем да монашки живот не отежава казне него да и мирјане сустичу исте казне уколико греше једнако као и монаси. Тако, примера ради, ни онај одевени у нечисту хаљину (Мат. 22,1—13) ни

онај што искаше од свог дужника сто гроша (Мат. 18, 23—34) не допадоше беде која их је снашла зато што су били монаси, него први погиге због блудочинства, а потоњи због злопамћења. Погледа ли ко и на друге који ће бити кажњени у онај дан, увидеће да Бог све њих подвргава казни само због греха. То се може приметити не само по казнама већ и у опоменама Божјим. Тако Господ вели. Ходите к Мени сви који сте уморни и натоварени, и Ја ћу вас одморити. Узмите јарам Мој на себе, и научите се од Мене; јер сам Ја кротак и смиран у срцу, и наћи ћете покој душама својим (Мат. 11,28—29). То Он не говори само монасима већ читавом људском роду. И кад заповеда да се иде тесним путем (Лук. 13,24), опет не упућује своју реч само њима но и свима људима. Свима је Он подједнако заповедао да мрзе на душу своју у овоме свету (Јов. 12,25), и све остало слично томе... Мислим, дакле, да ни најгрђи препирач и бесрамник неће више порицати да је и мирјанину и монаху дужност подићи се до истог врхунца и да ће у случају пада и један и други добити једнаке казне.¹⁾

Не чуди се, пријатељу мој, што сам ти навео овако велик извод из дела св. Јована Златоуста. Мени се чини да је св. Јован Златоуст у наведеним речима савршено јасно и убедљиво доказао баш јединство идеала Христовог. Пред тим идеалом сви су једнаки: и калуђери и световњаци. Оправдавати се било због чега оном тако уобичајеном узречицом: „Ми нисмо калуђери”, — то је потпуно несхватање суштине хришћанства, то је просто-напросто неразумевање.

Од тебе, пријатељу, не очекујем онакав приговор какав сам, на жалост, имао прилике да чујем, од других. Негодовали су, наиме, овако: „Шта ти то причаш? По твојем, калуђери могу да живе светским животом?” На то сам ја одговарао — а мислим да ћеш ми ти одобрити такав одговор — овим речима: „Оканите се лакомислености! Ја говорим о озбиљној ствари и хоћу да разговарам озбиљно! Зар и св. Златоуст жели да се калуђери у свему изједначе са световњацима? Рећи да су сви дужни уздићи се до исте висине не значи рећи да сви једнако могу да лете у једну и исту провалију!”

Ја уопште мислим да је горњим речима св. Златоуст сасвим довољно образложио и коначно решио питање о јединству идеала Христовог. Мора се признати као аксиома, као исходишна тачка, следећа поставка: калуђерство не иступа с неким засебним идеалом, различитим од општехришћанског идеала. Никаквог засебног идеала не може ни бити јер је идеал Христов вечан, неизменљив и бесконачан.

Али, из ове поставке, пријатељу, морамо ти и ја извести неколико закључака о појединим питањима. Са становишта те поставке ја бих хтео да ти одговорим на могуће недоумице, хтео бих да ти кажем оно што по моме мишљењу с логичком нужношћу следи из поставке коју признадосмо.

„Ама дозволи, — казаћеш ми, — а шта је с вашим калуђерским заветима, постригом, одрицањем од света? Чему и то ваше калуђерство?” Хајде да по реду разбирамо та питања!

¹ К вјерујушћему отцу, слово 3, гл. XIV. Творенија. Изд. СПб. Дух. Академии, т. I, стр. 107—110.

У римокатоличком моралном систему наука Христова се дели на општеобавезне заповести и поједине савете. Свако је дужан да испуњава заповести, а савети се дају онима који желе да их испуне. Ко испуни савет, тај је већ учинио нешто што није морао учинити, он већ има „вишак заслуга“ који му није потребан. Те заслуге доспевају у црквену ризницу, а папа из те „црквене ризнице“ раздаје „заслуге за резерву“ онима који имају мало својих заслуга. Отуда су индулгенције и уопште сав финансијски механизам Ватикана. „Издају се чекови на добра дела и врши се пренос истих са светаца на грешнике“. Деоба науке Христове на заповести и савете представља нераскидиви беочуг у овом збиља јеретичком систему римокатолицизма. Наше православно богословље помало је, додуше, платило данак католичанству, али се против ове римске схеме о добрим делима свагда борило. У нашој богословској литератури била је одбачена и оповргнута и сама деоба хришћанског моралног учења на заповести и савете. С тога је чудновато мислити да калуђери узимају на се неке изузетне подвиге које Христос није заповедио. За хришћанина уопште и не постоји нека одређена мера изнад које он нема потребе да расте духовно. Његова је мера — бесконачно савршенство и заједно с њим блаженство које бесконачно расте; јер, ми тврдимо да су врлине и блаженство истоветни. „Мера узраста пуноће Христове“ (Еф. 4,13) — то је мера хришћанина. А ево какво треба да је његово расположење: „Кад свршите све што вам је заповеђено, говорите: ми смо залудне слуге, јер учинисмо што смо били дужни чинити“ (Лук. 17,10). Елем, шта овде могу да дометну какви му драго људски завети — мислим, да дометну у морално-идеалном смислу? Какав обет може узвисити „меру пуног узраста Христова“? Прочитај пријатељу, чин монашког пострига! Угледаћеш тамо као неку збирку еванђелских изрека, тј. општеобавезних истина.

„А шта је с одрицањем од света?“ — рађа се, зацело, питање у твојој глави. „Ви се одричете света, а ми се не одричемо.“

Не бих био рад, пријатељу, да од тебе чујем ту недоумицу, јер теби је потребно и нимало ти не би било згорега да се понешто разумеш у богословље. То су речи светских људи који радо изричу одлучне судове, али не сматрају за потребно да штогод знају, да штогод мисле и да штогод схватају. А теби, мој другару, као паметном човеку таква светска лакомисленост нимало не доликује. Шта у самој ствари значи одрећи се света? То би, буквално узевши, значило одрећи се васељене. Тежак задатак! Како да се одречеш васељене? Како да отидеш из ње? Куда? У манастир? А где је манастир? Није ли и он на овој истој Земљи? Ех, што би лако било одрећи се света кад би за то било довољно сакрити се иза манастирских зидина! Али, веле овако: „Он је са собом донео свет и у манастир.“ Произилази да свет може да се носи. Још кажу: „Њега свет састојице прати“. Испада да свет може да се креће. Шта је то свет?

А с друге стране, духовник пита пострижника: „Одричеш ли се света и свега у свету, по заповести Господњој?“ Чуј и почуј, пријатељу мој — по заповести Господњој! Одрицање од света назива се заповешћу Господњом, тј. већ без икакве сумње нечим општехришћанским. Да, разуме се, то је заповест Божја за све хришћане, Сети се из Еванђеља: „Царство моје није од овога света“ (Јов. 18,36).

„Нису од света- као ни ја што нисам од света” (Јов. 17,14). „Свет на вас мрзи” (Јов. 15,18). „Свет омрзну на њих” (Јов. 17,14). О коме је овде реч? О калуђерима? Дабоме да није, већ о хришћанима уопште. А сети се и речи апостолских: „Не љубите света ни што је на свету” (I Јов. 2,15). Пријатељство овога света јесте непријатељство спрам Бога” (Јак. 4,4). „Који је рођен од Бога, побеђује свет” (I Јов. 5,4). „Већи је Онај који је у вама неголи који је у свету” (I Јов. 4,4). Свако ко неће да буде у непријатељству с Богом дужан је одрећи се света, — дакле, не само калуђери, већ сви хришћани. Шта је то свет и шта значи одрећи га се?

Ево шта на то питање одговарају највећи „наставници монаха” и најбољи ауторитети по питањима хришћанског моралног учења — свети оци подвижници.

Слушај шта вели св. Василије Велики, који се тако много старао око уређења калуђерскога живота: „Удаљавање од света не састоји се у томе да се телом буде изван света него у томе да се душом отргнемо од пристрасности према телу”. Свето писмо, по Златоустовим речима, назива светом зла дела.²⁾ Нама, пише Марко Подвижник, није наређено да волимо свет и све што је у свету, али не у том смислу да неразумно мрзимо творевине Божје већ да одсецамо побуде ка страстима. „Свет, вели преподобни ава Исаија, то је када телу испуњавамо жеље, када се већма бринемо о телу неголи о души.”³⁾ Но најтачнију дефиницију „света” даје преподобни Исак Сирин: „Свет је збирно име и обухвата све што називамо страстима. Кад хоћемо да означимо страсти у њиховој уккупности, зовемо их светом. Краће речено, свет је телесно живљење и мудровање тела, уколико хришћанин не испуњава захтев да живи у телу, али не по телу”⁴⁾

Ето, пријатељу мој, шта значи реч „свет” на језику аскетике. „Свет” — то ти је свеукупност страсти. Реци ми: јесу ли, зар, само калуђери дужни да се одричу страсти? Свакако, не само калуђери. Одрицање од света јесте заповест Господња свима хришћанима. Обет одрицања од света дали сте и ви, световњаци. Где и када? На крштењу сви смо ми били питани да ли се одричемо Сатане и свих дела његових. Кумови су место нас одговорили: „Одричем се!” И опет смо били питани јесмо ли се одрекли сатане, — и наш одговор је био: „Одрекао сам се!” Потом смо пљунули на Сатану. Тиме смо се одрекли баш онога који је у свету, по речи Христовој. Сјединили смо се са Христом. Жалосно је што световњаци кад одрасту никада чак и не привире у чин крштења. Међу нашим мирјанима веома је распрострањена предрасуда да је аскетизам — калуђерска специјалност. Речи „монах” и „аскет” код нас се употребљавају као синоними. Ту је, међутим, посреди потпуно неразумевање ствари. Шта је аскетизам? У нашој богословској литератури постоји огромно и врло поучно дело професора С. М. Зарина „Аскетизам по правословно-хришћанском учењу” (Петроград 1907.). Ето какве би књиге требало да ви, мирјани, повише читате! Онда не бисте говорили такве ствари пред којима човеку преостаје само да разрогачи очи од чуда и да сажаљиво

² На Еф. бес. XXII, 3.

³ Слово 21.

⁴ Слово 30.

слеже раменима. Ево како се у том делу и на основу филологије и филозофије, и на основу светоотачке књижевности дефинише аскетизам: „Под аскезом или аскетизмом у непосредном и правом смислу те речи ваља разумети уопште планску употребу и свесну примену целисходних средстава за стицање хришћанске врлине и достигнуће религиозно-моралног савршенства” (Увод, стр. 11). Замисли се над овом дефиницијом, па реци да ли је аскетизам искључиво калуђерска ствар. Ако сви треба да се боримо са страстима, онда та борба с њима и јесте аскетизам, одрицање од света. Исти тај наш учени стручњак за питања аскетизма, професор Зарин, вели овако: „Држећи да је савршенство општехришћански захтев, Православље и аскезу сматра за општехришћанску обавезу која се остварује у разним формама” (Стр. 15.).

Разноврсне покуде калуђерства данас се тако често започињу речима: „Калуђери, који су се одрекли света, па ипак...” — итд. „Зашто ли је то одрицање од света признак баш калуђера?” Ти си, пријатељу, такође склон да за главно у калуђерству прогласиш „одрицање од света”. Да ли ћеш се после мојих објашњења сложити са мном да су се сви хришћани одрекли света? Црквени проповедници говоре о одрицању од света још у другом веку, кад калуђера није ни било. У жељи да на сваки начин осуде калуђере и из старања да себе осветлају, световњаци данас тако често кажу: „Па ми се света нисмо одрицали!” То је права правцата бесмислица с православне тачке гледишта. Нисмо се одрицали света — то значи: нема разлике између добра и зла, порока и врлине, нити је потребна икаква борба са страстима. А страсти и сачињавају свет којег се ви бајаги нисте одрекли.

Ја бих хтео, побратиме мој, да у твојој свести учврстим мисао да монах, одричући се света, не ствара никакво ново хришћанство нити себи поставља какав засебан идеал. Без одрицања од света, без борбе са страстима, без аскезе никакво духовно усавршавање није могућно.

Не ретко се и послушност и сиромаштво сматрају нечим специјално калуђерским. Ваља за мирјане у непослушности и користољубљу и нема баш ничега што би било за осуду? У чину монашкога пострига поставља се овакво питање о послушности: „Хоћеш ли све до смрти — бити послушан игуману и свој у Христу братији?” Питање о сиромаштву гласи: „Хоћеш ли до смрти остати у нестицању и добровољној немаштини Христа ради, у општежићу, ништа сам за се не стичући нити чувајући, осим што је на општу потребу, па и то из послушности, а не по својој вољи?”

Зар ти, пријатељу, не примећујеш да се овде и послушност и нестицање узимају у њихову односу према општежићу, према манастиру? Ступаш у манастир, зато дај обећање да ћеш слушати игумана и да нећеш роптати на немаштину која влада у општежићу. Општа потреба биће задовољена и сваки је дужан да се стара баш за ту општу потребу. Смисао општежића је у искорењивању грамзивости као личне страсти, страсти среброљубља. Историски пак, општежитељна форма монаштва увек је била боље обезбеђен начин живота у поређењу с отшелничким калуђерством.

Но ако и послушност и сиромаштину осмотримо ван монашке општежитељне форме, зар их не треба сматрати опстехришћанским врлинама? Права хришћанска мудрост је покорна, по речи апостола Јакова (3,17). Дотле мудрост скопчану са завишћу и свадљивошћу апостол назива земаљском, људском, ђаволском (3,14—15). Богатоме младићу Господ је казао: „Ако хоћеш савршен да будеш, иди продај све што имаш и подај сиромасима” (Мат. 19,21). Зар жеља за савршенством није и жеља световњака? Гле, то су само римокатолици измислили да ту треба видети неки савет који за хришћане уопште није обавезан! Римско католичанство и није друго до обмана која жели да сједини служење Богу и служење свету. А зар се и друге речи Христове односе једино на калуђере? Ево, на пример: „Не сабирајте себи блага на земљи, где мољак и рђа квари, и где лупежи поткопавају и краду, него сабирајте себи благо на небу, где ни мољак ни рђа не квари, и где лупежи не поткопавају и не краду. Јер где је ваше благо, онде ће бити и срце ваше” (Мат. 6, 19—21). У причи о „неверном приставу” Господ богатство назива неправедним, неистинитим, нестварним, и супротставља га правом богатству (Лук. 16, 9—11).

Мени се чини, пријатељу мој, да су и мимо калуђерства послушност и сиромаштво само с обзиром на општу потребу неопходне и у људском животу веома корисне врлине. Узми породицу! Зар је тамо излишна послушност према старешини, према оцу, према глави породице? Још ми се и то чини да у доброј породици њени чланови ништа не теку за себе лично, „осим што је на општу потребу”. И тамо је могућна немаштина у општежићу — сиромаштво појединца у заједничком животу породице. У добром манастиру не смеју постојати речи „моје” и „твоје”. Те речи ваља одстранити и из породичног речника. Породица — то је манастир. Не употребљава се узалуд у манастиру породична терминологија. Ту ти је отац игуман, ту су ти браћа — његова духовна деца.

Покажи ми, ако можеш, форму друштвеног живота у којој не би била потребна послушност! Рецимо, поданици полажу заклетву верности владару. Шта је то ако не завет послушности? Где год има друштва, тамо има и послушности. На пример: министар финансија одређује порезе или ствара зајам. Еда ли он за себе зарађује, а не и на општу потребу? И зар од своје воље? Зар он то не чини из послушности према монарху или пак парламенту? Затим, није ли општа хришћанска дужност борити се против страсти среброљубља? „Немој мислити да је грамзивост само стицање злата и сребра и ништа друго: она је стицање било чега за шта је привезана воља човекова”.⁵ А преподобни Јован Касијан размишља овако: „Могуће је да ни онај ко нема новца не буде слободан од среброљубља. И онај ко нимало није оптерећен теретом новца може бити осуђен заједно са среброљупцима, уколико је среброљубац по уму и по срцу. Погдекад се неке само није пружала прилика да што згрне, а иначе је имао воље за то; воља пак у очима Божјим увек има превагу над неопходношћу. Стога страст стицања може постојати и у крајњој видљивој немаштини. Други је, опет, лака срца оставио велика бо-

⁵ Св. Исак Сирин, Слово 23.

гатства и дошао у манастир, али му је страст остала у срцу, само што се она сад везује за друге предмете: Страст не морају потхрањивати драгоцене ствари: привезаће се она радо и за јефтиније, само што тада добија други облик. Али, није све у разлици између метала, већ у самој страсти. Ко презре веће, па се после веже за мање, тај утолико већу осуду заслужује”.⁶ Аскетска литература зна за многобројне случајеве пристрашћа према збиља ништавним стварима, а то је, богме, још већа брука и грдило. Јер, ту се страст испољава некако у чистијем облику. Поробљеност душе и њено служење страсти видније се оцртава. Страсти, пријатељу мој, не треба схватити на спољашни начин. Оне се гнезде у души, а из душе подједнако ваља да их ишчупа и калуђер и мирјанин. Количина нема значаја. Човек може да буде јаче везан за неколико гроша него неко други за хиљадарке, и страст грамзивости биће силнија у првом случају но у другом. Душа која се предала страсти стицања тугује и због малог губитка, док душа која је слободна од те страсти остаје спокојна и при већим губицима.

Опет понављам, другару мој, да нема смисла гледати суштину калуђерства у послушности и нестицању. Непослушност и грабежљивост и за световњаке представљају пороке, јер су се од света страсти одрекли и они. Идеал Христов, идеал савршенства, један је за све и сваког. Тај идеал јесте целост душе или слобода од страсти. Прочитај странице о греху у најпаметнијој руској књизи последњих година, у књизи оца Павла Флоренскога: „Стуб и тврђава истине”. Целосност душе — то је њено нормално и блажено стање. Целовитости душе супроставља се њена „растрзаност” страстима и, следствено, њено мучење, неспокојство, сметеност. Целост душе разара се страшћу грамзивости — једнако и у монаха и у световњака.

Преостаје нам, пријатељу драги, још да поразговарамо о трећем калуђерском завету — о девичанству и целомудрености. Не стварају ли калуђери тим заветом неки нови животни идеал, различит од општехришћанског идеала

Мислим да нећеш одрицати да је чистота и целомудреност општехришћанска врлина, а да је нецеломудреност и блуд грех и за калуђера и за мирјанина. Код нас се на неки начин сматра, сходно устаљеним схватањима, да су целомудреност и брак неспојиви. По црквеном учењу, међутим, брак је помагач целомудрености. Телесна похота која војује против духа целомудрености такође је страст и нарушава душевну равнотежу. С том страшћу хришћанин се мора борити. За време великог поста не иште он бадава духа целомудрености од Господа. Једном речју, сматрам чак за излишно доказивати и образлагати да је целомудреност врлина која је неопходна и безбрачним и брачницима. Ту истину свако треба да исповедади то без икаква поговора и без икакве попустивости. Престале би многе распре о калуђерству и многе клевете на њега када би се одлучно и чистосрдечно признала та истина.

Ево, други део истог монашког обећања носи већ специјално монашко обележје. То је девство или безбрачност. Дакле, од свих калуђерских завета на крају нам као нешто специјално монашко оста само безбрачност. Све врлине једнако су обавезне и за калу-

⁶ Собесјед. 4,21.

ћере и за световњаке, али у овој тачки калуђерски живот већ се разликује од светскога. На почетку овога писма, ја сам наводио речи св. Јована Златоуста. И сада ћу у два-три реда поновити неке од њих: „Разлика међу њима (монасима и световњацима) у томе је што један ступа у брак, а други не, док у свему осталом оба подлежу подједнакој одговорности”. Зар св. Јован Златоуст не говори исто до чега смо и ми дошли? Може бити да ми и нисмо баш сасвим лоше расуђивали. А да наведем, ево, још и веома ауторитативне речи св. Василија Великога. Називам их веома ауторитативнима стога што их читам у његовој другој посланици Амфилохију, епископу иконијском, а та посланица је на шестом и седмом васељенском сабору призната као канонска и штампа се све до данас у „Књизи правила” — Крмчији. У 19. правилу св. Василија читамо: „Ми не знамо ни за какве завете људи осим кад се који уброје у чин калуђера, и тим већ ћутке показују да примају безбрачије.”

Ја ћу ти, пријатељу мој, поставити још једно питање. Шта мислиш, ствара ли се безбрачношћу какво ново хришћанство? Ево, ја сам опет приморан да одговорим одречно. Јер, безбрачност није циљ већ средство. То је један од путева, а хришћанин ка своме циљу може доћи и другим путем. Сваки човек бира пут којим му је лакше ићи. Иначе, безбрачност сама по себи нема посебне моралне садржине. Читај седму главу Прве посланице Коринћанина! Тамо апостол Павле упоређује брак и безбрачност са практичне тачке гледишта. „А безбрачнима и удовицама велим: добро им је ако остану као и ја што сам” (стих 8). „Који удаје своју девојку, добро чини; али који не удаје, боље чини” (ст. 38). Овде је „добро” грчки речено калос. Та реч у грчком нема специјално моралног значења (тада би било: агатос), — стога „боље” има само практички смисао. Главом Апостол реч Агатхос и објашњава шта значи „боље”: „Ко је нежењен, брине се за Господње, како ће угодити Господу; а који је ожењен, брине се за светско, како ће угодити жени. Друго је жена, а друго је девојка. Која је неудата и девица, брине се за Господње, како ће угодити Господу, да буде света и телом и духом; а која је удата, брине се за светско, како ће угодити мужу” (ст. 32—34). Апостол, мислим, неће да каже како породични људи Господу ниуколико не угађају нити Му могу угодити. Он расуђује практичарски: најчешће тако бива, то је најобичнија појава... Могуће је да ни безбрачни човек нимало не угоди Господу! али уколико и један и други једнако желе да угоде Богу, онда онај безбрачни има више погодних услова за остварење своје добре жеље неголи ожењени. Тражити, међутим, у Апостоловим речима учење о моралном превасходству и преимућству безбрачности у односу на брак, то би, по моме мишљењу (уосталом, не само моме), била грешка.

И опет се бојим, драги друже, да ћу од тебе чути оно уобичајено раздражљиво негодовање: „Ама шта причаш ти? Та зар се ви, калуђери, не гордите својим безбрачништвом? Зар не бацате дрвље и камење на брак? Не сматрате ли га прљавштином, а жену сасудом ђавољим?” Уколико ти, пријатељу, мислиш да говориш о узвишености брака, у томе ја могу да ти будем само савезник. Није вајде крити, нађе се међу калуђерима и мрзитеља брака, оних који га се гаде и гнушају. Али ја у такве не спадам нити могу спадати. Ја знам

да, по речи Апостоловој, брак може да буде частан и постеља брачна непорочна (Јевр. 13,4). Ја знам да оне који забрањују ступати у брак Апостол назива лажовима спаљене савести (I Тим. 4,2—3). Ја знам да велики ревнитељ калуђерства, свети Атанасије Александријски, овако пише Амуну монаху: „Благо ономе ко у младости, слободно изабравши себи брачног друга, употребљава природу на рађање деце” „Ако је ко изабрао мирски пут, тојест брак (опажаш ли како се и овде брак истиче као једина особеност световњака у поређењу с калуђерима!), не треба га због тога кудити”. Још знам за следећа канонска правила гангрскога сабора. Прво: „Који куди брак и гнуша се жене која с мужем својим спава, а верна је и побожна, или је кори, као да она не може у царство Божје ући, нека је анатема.” Девето: „Који девствује или се уздржава зато што се гнуша брака, а не стога што је девичанство само по себи добро и свето, нека је анатема”. Десето: „Који води девичански живот ради Господа, па се зато узноси пред онима који су у браку, нека је анатема”. А како речи св. Атанасија Великога тако и ова правила засведочише и печатом своје сагласности запечатише оци Шестога васељенског сабора (прав. 2.). Оци Седмог васељенског сабора писаху: „Ми радосно примамо и у свој целини као непоколебиво потврђујемо оно што установљују божанствена правила . . . Које они анатеми предају, исте анатемишемо и ми; а које свргнућу, исте и ми свргавамо; које пак одлучењу, исте и ми одлучујемо” (Прав. 1.). А коме је још мало све ово што наведосмо, нека отвори Житије преподобнога Макарија Египћанина” (под 19. јануаром), па нека чита: „Када се један пут преподобни мољаше Богу, чу глас који му говораше:

— Макарије! Још се ниси уздигао на духовну висину двеју жена које заједно живе у оближњем граду.

Чувши то, узе старац свој штап, пође у речени град, нађе њихову кућу, па закуца на врата. И одмах једна од њих изиђе, те га прими с великом радошћу. Дозвавши их обе к себи, старац им овако стаде беседити:

— Вас ради ја узех на се оволики напор: дођох из далеке пустиње да сазнам за дела ваша. Зато их немојте тајити него ми их кажите.

И одговорише жене старцу:

— Веруј нам, свети оче, да ни прошле ноћи не бејасмо слободне већ бејасмо на брачној постељи, свака са мужем својим. Па каква онда дела тражиш ти од нас?

Али старац наваљиваше и мољаше их да му открију свој начин живота. Оне, будући убеђене, казаше:

— Нас две нисмо једна другој никакав род, али се десило да се удамо за два рођена брата. С њима проживесмо у једној кући петнаест година, а за то време никад једна другој ниједне ружне или прљаве речи не рекосмо, нити се када посвадисмо, него у миру живимо до дана данашњега. Још смо се биле сложено договориле да оставимо своје телесне супружнике, па да пођемо у збор светих девица које Богу служе, али не могасмо умолити овоје мужеве да нас отпусте, мада их са многим сузама мољасмо и преклињасмо. Не добивши оно што смо желеле, положисмо пред Богом и међу собом завет да никакву светску реч више не изговоримо све до смрти своје:

Саслушавши ово, свети Макарије рече:

— Заиста, не тражи Бог ни девојку ни удату, ни монаха ни световњака, него тражи вољу и њу прима као год и дело. По вољи свакога Он даје Духа Светога који дејствује и управља животом свакога онога ко хоће да се спасе.

Не поштујем ја брак, пријатељу мој, само зато што ми то наређују правила светих сабора и светих отаца, него и зато што у срцу свом осећам према њему поштовање. Разна пак правила навео сам стога да теби буде јасно да је Црква невина по питању оних хула на брак што их себи допуштају поједини калуђери. — Уосталом, да ли само калуђери? Сети се Лава Толстоја и његове „Крајцерове сонате"! Што се мене лично тиче, казаћу ти, мој пријатељу, отворено да ја чак и В. В. Розанова схватам; кад он („у свету нејаснога и нерешенога") чита буквицу хулитељима брака, спреман сам каткада да ускликнем: „Тако им и треба!" — Молим те, дакле, пријатељу, мене никад немој убрајати у оне који се гнушају брака и људи који живе у браку. Форму од суштине умет да разликујем, па зато добро знам, да безбрачност сама по себи није светост и чистота. По милости Божјој ја сам монах, али — о кад бих по чистоти душе макар мало био налик на тебе, мој породични, светски пријатељу! Примање калуђерства не подиже човека у моралном погледу одмах изнад (свих) световњака. „И најпори калуђер бољи је од најбољег мирјанина!" — имао сам прилике да чујем од калуђера, али сматрам такву изреку за неправилну. Примајући калуђерство, ми смо само закорачили на пут. Путем треба ићи, напредовати, одмицати с трудом и тешком борбом, хрлити ка узвишеном циљу, — а тај циљ је један и за нас и за световњаке.

Видиш, пријатељу, тако ти ја расуђујем о браку. А можеш ли ти тако исто, с поштовањем и побожно, да судиш о калуђерству? Мора се признати, калуђери понекад причају о браку много штошта неправично, али световњаци о калуђерству причају неупоредиво више, па још са неком раздраженошћу. „Ваш је пут — веле — противприродан!" Оставите, за име Божје! Хришћански живот, ако хоћете, сав је противприродан. Христос је дошао да обнови грехом иструлелу природу нашу. Задатак је свакога хришћанина одбацити пређашњи начин живота, одбацити старог човека који се распада у жељама преварљивим, обновити се духом ума свог и обући се у новог човека, сазданог по Богу, у правди и светости истине (Еф. 4, 22—24). Ваља се до крви подвизавати борећи се против греха (Јевр. 12, 4). Греховна природа се испољава свугде, у свима областима живота. Ни брак није изузетак. Ступити у брак уопште не значи дати потпуно на вољу страсти, па ићи куд она поведе, — јер, наводно, све је чисто, па чак и свето како би Розанов хтео. Не, обнављање природе врши се постепено. Шта је то аскеза? То је борба против постојећег стања природе људске. О овоме су, пријатељу мој, световњаци врло мало размишљали. Сав хришћански живот је противприродан стога што има за циљ стварање „нове твари". Ми чекамо ново небо и нову земљу (II Петр. 3, 13). А кад их дочекамо, видећемо да „о васкрсењу нити се жене нити се удају, него су као анђели Божји на небу" (Мат. 22, 30). Само поставите у браку преда се Христов идеал у свој његовој чистоти, па ћете одмах увидети да већ нису тако баш велика ваша практична преимућства пред калуђерима. Читај, пријатељу,

у Еванђељу: „Рекоше Му ученици Његови: ако је тако човеку са женом (што ће рећи: ако су толике обавезе човекове према жени, ако је тако висок идеал брака), није се добро женити. А Он рече им: не могу сви примити тих речи до они којима је дано” (Мат. 19,10—11). Речи Христове могу се односити и на брак. Христос као да говори: „Да, идеал брака је висок, тешке су мужевљеве обавезе према жени; није тај идеал за свакога; не примају сви Моју реч, Моје учење о браку, до они којима је дано; с помоћу Божјом, тај идеал се ипак достиже”. „Није вајде женити се!” — као да и нехотице узвикују ученици пошто су им приказане обавезе мужа према жени. Пред величином задатка — преобразити греховну природу — подједнако дршће и стрепи слаби човек, па било да ступа у брак, било да се постригава за калуђера.

Признао сам, пријатељу мој, да калуђерство само по себи не уздиже човека одмах на неку висину. А ви, световњаци, кад се разгаламшите кудећи калуђерство, неретко сте готови да утврдите како је породичан човек неминовно срдачнији и има много више љубави од калуђера. Нападати калуђере и сликати их као чудовишта у људском облику — то је тако обично и омиљено занимање световњачко. С калуђерима се познајем одавно, те смело и чврсто изјављујем да такву изобилну љубав, сапатњу и срдачност какву сам виђао у калуђера нисам сретао међу (мирјанима) световњацима. Световњацима све односи породица. У породици има много љубави и топлине. Али... сећаш се код Гогоља: и звер „љуби своје младунче”. Реч „своје” овде много објашњава. Не, него заволи ти туђина, заволи свакога — ето где се показује хришћанско срце. Световњаци су калуђере често виђали издалека и можда на сликама, а суде о њима тако одрешито као да их све упрсте познају. Израчунај, другару, колико калуђера лично познајеш! Ако добро запамтиш добијену цифру, може бити да нећеш смело говорити: „Сви ти калуђери уопште низашта не ваљају!”

Али да се оставимо, пријатељу мој, ове препирке. Боље ће бити да изведемо крајњи закључак и видимо завршни исход својих размишљања. Резултат је овај: калуђерство не ствара никакво ново хришћанство. Христов идеал је за све и сваког један и једини. Сви хришћани једнако могу узлазити на све ступњеве моралног савршенства. Мислити да (мирјани) световњаци могу досегнути само средње ступњеве, а виши да су доступни једино калуђерима, — то сматрам за будалаштину. Сви завети калуђероки нису друго до исти општехришћански завети, јер сви смо дужни да се спасавамо, а за спасење је неопходно одрећи се света страсти и нужна је аскетска борба са грехом. Калуђери се од световњака разликују само по завету безбрачности. Међутим, ни тај завет не уноси ништа ново у моралном смислу, јер безбрачност је само један од животних путева, напоредо са брачним путем. Ниједан од тих путева сам по себи не чини човека ни светим ни грешним. Крајње је глупо понижавати у моралном смислу један пут пред другим. Свако бира себи онај пут за који сматра да му је лакши.

Све ти ово написах, пријатељу, па сад чекам од тебе питање, пуно недоумице и негодовања: „Па шта је код тебе и остало од калуђерства? Калуђерство је, велиш, исто што и мирско стање? Чему

онда и то калуђерство? Чему ваша пострижења?" Да, такве недоумице не очекују ме само с твоје стране. Али ја ти поново саветујем да се најозбиљније замислиш над питањем: „Да ли је Христос позвао све људе на бесконачно усавршавање или пак само калуђере?" Једно од овога јесте: или је хришћански идеал потпуно исти за све хришћане, или је калуђерство створило нешто боље и више, ближе и Самом Господу Исусу Христу. Али, у Еванђељу о калуђерима нема ни речи, док су речи: „Будите ви савршени као што је савршен Отац ваш небески", упућене мноштву народа, у којем су се налазили светски људи из градова и села, а не калуђери из манастира, јер ових тада још није ни било.

На недоумицу ипак треба одговорити и дати објашњење. У самој ствари, ако су тачна моја размишљања (а сматрам да није могуће друкчије размишљати), онда може бити да калуђерство губи свој смисао? Не, истински смисао и право значење калуђерства потпуно је сачувано. Завети дати приликом пострига чувају своје право значење. „Али ти исти завети већ су дати на крштењу!" Да, јесу дати, но при свем том веома је корисно, а то значи и потребно, потврдити их.

Монашки завети, будући по своме моралном садржају општехришћански завети, имају, тако рећи, субјективан значај. Они представљају свесно понављање завета датих на крштењу. Полагањем калуђерскога завета на постригу човек свечано изражава своју решеност да ће се озбиљно односити према своме звању хришћанина. То звање остаје у суштини својој исто које и раније, али се однос према њему мења. У своме животу, пријатељу мој, сваки се човек неретко зариче, обећава пред Господом Богом да ће се оставити каквог му драго порока. Тиме полаже свој приватни завет. Шта, остају ли зар такви завети без последица по наш морални живот? Гле, на тој психологији човека који даје завете заснивају се и одатле су поникла разна трезвењачка друштва. Ето, пијанство је порок, и то не само за чланове друштва трезвености, и сваки човек једнако има потребу да се бори с том страшћу. Али, малена је снага човекова. Нема се личне одлучности. А јеси ли се зарекао, јеси ли се заветовао, — одмах се, ето, јавила и снага, одмах си решен да победиш себе. Примени то исто, пријатељу, и на калуђерске завете! Живећи у свету, човек често заборавља своје хришћанске дужности. Још ће и нечисти да му пришапне оправдање: „Та, ниси ти калуђер!" Слаба воља с радошћу прихвата то у корену лажљиво самооправдање. Отворено говорећи, ми смо у моралном животу тешке пијанице. Грех нас вуче к себи и претвара нас у своје робље. Несрећа је у томе што многи то сужањство прогласише законитим, те и не желе да се ослободе. Грех окива људе у многе гвоздене ланце. Спочетка слабост воље вели: „Не могу да раскинем ланац". А потом греховна навика додаје: „Не могу и нећу" Тамо, опет, оковани сужањ већ целива своје букагије. Један преподобни ава каже да људи греху пружају руку, тј. сусрећу га као каквог драгог познаника.

Уколико пак човек осећа тежину греха, он ће учинити напор воље и зауздаће вољу заветом. Ево праве психологије монашкога завета: смирено сазнање о висини општехришћанског завета и свест о својој недовољној снази за његово остварење. Калуђер ничице

пада на под храма и припада ка светом жртвенику, док хор пева: „Похитај да ми отвориш очинско наручје, развратно сам истрошио живот свој; Спаситељу, не презри сада осиротело срце моје које упире поглед на непотрошено богатство милосрђа Твога! Јер Теби, Господе, у умилењу вапијем: сагреших, Оче, небу и Теби!” Обрати пажњу на то, пријатељу, да се ова покајна песма поје и на нашем богослужењу — то је „сједален” у недељу блуднога сина. По завршеном појању тропара, настојатељ громким гласом говори ономе што ничице лежи: „Милосрдни Бог као чедолубиви Отац, гледајући твоје смирење и истинско покајање, (чедо), прима као блудног сина тебе, чедо, који се кајеш и од срца к Њему припадаш”.

Чујеш ли пријатељу, тонове покајања, звуке смерног сазнања о својој грешности, у којој ништа не остаје до само нада на непотрошено богатство милости Божје! Световњаци, међутим, често сликају калуђерско расположење у томе супротним бојама, отприлике овако: „Ја сам толико добар да ми је мален општехришћански идеал. Дакле, дајте овамо виши неки идеал! А ви, (мирјани), световњаци, за мене сте нижа бића. Ја сам положио завете какве ви нисте. Ја сам виши од вас самим тим што сам калуђер.” Ако би се код којег калуђера јавило овакво расположење, била би то врло жалосна појава. А поделимо ли надвоје једини идеал Христов, онда се мораш сложити да ће се тиме створити веома плодна подлога за појаву таквог горделивога расположења (настројености). Хоћу да кажем да је калуђеру крајње штетно порицати јединство идеала Христова јер му то даје повода за грешно преузношење над световњацима. Не! Ми исповедамо да је идеал за хришћане потпуно исти, да ми својим заветима не стварамо ново хришћанство, него само јачамо и крепимо своју слабу вољу свечаним понављањем завета крштења. Ја мислим да калуђери знају много примера из свог живота кад их је, у овом или оном појединачном случају, само сећање на постриг задржало од пада у грех. Ти, пријатељу, знаш колико сам ја рђав човек и колико раде на леђима мојим — да се изразим речима покајнога канона Андреја Критскога — сви начелници страсти, али ја из свога унутрашњег живота знам да мој постриг није био узалудан. Једанпут се уздржиш од греха, а други пут сагресиш, али се више ражалостиш и више кориш себе. Тако ми, пријатељу мој, помоћу завета датих на постригу лечимо своје греховне ране; завети нам помажу. Неко је, међутим, и без поновних завета, без пострига, ипак бољи од нас. Гле, здрав човек је и без лекова снажнији од болесника. Али болеснику је лек потребан. Завети и нису друго до лек.

Слушао сам од многих световњака (мирјана) оваква сужења: „Какав ли ће од Н. Н. испасти калуђер! Па он ти је био такав и такав! А калуђер треба и пре монашења да је изузетан човек”. Такве мисли, сматрам, потичу из неспоразума. У основи им лежи опет оно наопако спуштање идеала Христова за световњаке и његово уздицање за калуђере, а то је немогуће. Није здравима потребан лекар већ болеснима. Може ли се овако расуђивати: „Какав ће од Н. Н. испасти члан друштва трезвености! Та он је био древна пијаница!” Житија светих могу нам предочити много примера како су велики грешници, примајући калуђерство, постајали велики подвижници. Они данас сјајем својих врлина красе црквено небо.

Још ћеш, пријатељу, запитати: „Тако, значи, калуђери не по-
лажу завете већ само понављају оне које дадоше при крштењу?”
Хајде да ти одговорим и на то. Кад би чак и тако било, опет у тој
мисли нема ничег чудноватог. Јесте, понављање завета постоји у
монашкој пракси. Постоји („последовање) чин великог анђелског
образа” или постриг у схиму. Настојатељ пита: „Желиш ли... да
монашке завете удвостручавањем пред Господом обновиш?” — и
даље следе они исти завети као и у чину „мале схиме”, само што се
додају речи: „По други пут.” Шта? Је ли схимништво још један нови,
сад већ трећи идеал Христов? Али, завети су исти који су већ дати.
Јасно је, чини ми се, да се завети разматрају баш као решеност воље
да се испуни оно што је и без завета требало сматрати обавезним за
себе. Тако дакле, и кад би калуђерски завети представљали само по-
нављање већ на крштењу датих завета, и у том случају они би имали
пуно право на постојање.

Но завети калуђерски, пријатељу мој, понављају општехриш-
ћанске завете само у њиховој моралној суштини, док са формалне
стране у калуђерским заветима има и нешто ново. Калуђер не само
да просто обећава како ће се озбиљно односити према свом хриш-
ћанском звању него и везује себе особитом дисциплином, особитом
у односу на општецрквену. При постригу он прима и с љубављу це-
лива све уставе и правила иночкога живота, састављена од светих
отаца. „Устави монашког живота” су и историјски и практички ве-
ома разнолики. Калуђерство је имало много облика. У свакоме древ-
ном манастиру постојао је засебан устав. И данас су манастирски
устави врло рзличити. Спасавали су се калуђери и у отшелништву,
у пустињи без манастира, а сваки од њих управљао се по овом или
оном уставу. Један типик, један устав не може се учинити обавезним
за све калуђере. Никад ником неће поћи за руком да уништи много-
образност живота и установи један општи тип. Мењају се услови жи-
вота. Црквени живот рађа нове потребе. Упореди једну нашу лавру
с египатском лавром, с Тиваидом, с Тавенисиотским општежићем.
Да ли ће се ту наћи много шта заједничко у реформама начина жи-
вота? Мирјани често претпостављају један облик монаштва дру-
гоме, прецењују један облик на рачун другог. Само што ја у так-
вом случају ретко коме верујем, будући да је похвала једног облика
скопчана с осудом другог, па је према томе и похвала била лице-
мерна. Уствари, пријатељу мој, кад изобличавају нас, такозване
учене (тачније — школоване) калуђере, онда веле: „Ви сте калу-
ђери — према томе, има да седите у својим манастирима! Ви немате
зашто да се петљате у друштвени живот.” А када треба кудити и
ружити манастирске калуђере, онда већ мисле супротно: „Где гото-
вана калуђерских! Завукли се за манастирске зидине, па мисле да
Бог зна шта раде! Треба њих нагнати да за општу корист штогод
пораде” Толико сам се наслушао и прочитао сличних противречних
расуђивања да сам једанпут за свагда решио не обраћати на њих
никакву пажњу као на лукаво дволичење. По моме мњењу, живот
људски је разноврстан и на спасење су призвани људи разних тем-
перамената, и различитих способности, и разноликих склоности. И
сви они могу полагати завете. Има људи који се препиру о идеалима
калуђерства — контемплативном и практичном. То је излишна рас-
пра! Само се спасавај, — воља ти бити (созерцаваоцем), а воља ти
бити практичним послеником, свеједно: само се спасавај, бори се

против преха! Прочиташ ли житија подвижника, и против твоје воље запањује те разноликост њихових подвига. Историја монаштва у свакој земљи, у сваком народу, у сваком веку даје посебне црте монашком животу. Али, увек и свуда постојала је особита, калуђерска дисциплина живота. Калуђер не само да даје завете (обете) да ће бити озбиљан хришћанин, него бира и начин живота који је за то најподеснији. А није апостол Павле залуду безбрачни начин живота сматрао погоднијим за угађање Господу од породичног живота. Шта? Ти хоћеш да се препиреш? Препири се с апостолом Павлом, а са мношвом немој. Већ сам ти казивао, пријатељу, да Апостол само са практичне стране поставља безбрачност изнад брака. Овде ћу још да дометнем речи светог Златоуста. „Као што у рату и у боју не зовемо лакшим онај део борбе кад људи гину и један за другим учестало падају, него онај кад се гине ретко и у малом броју, — тако исто ваља судити и о овој ствари. „Шта, рећи ће неко, зар ће сви жењени изгинути? Ја то не кажем већ велим да њима, буду ли хтели да се спасу, предстоји, по неизбежној нужди, већи напор, јер слободан човек лакше трчи неголи онај који је везан. А да ли ће овај последњи добити зато већу награду, блиставије венце? Неће, јер сам себи намеће ту нужду, а међутим је могао да је и не намеће.”⁷⁾

Уз опште безбрачје „устави монашкога живота” стварају особит манастирски начин живота. У поређењу са световним поретком живота, манастирски је несравњиво најпогоднији за духовно усавршавање и спасење душе. Ко највише галами о недостацима по манастирима, тај је обично с манастирима најмање упознат. А наши интелектуалци су веома склони да све манастире прикажу у оном лажном облику што га је својом маштом створио Максим Горки у „Исповести”. Узмимо, међутим, живот манастира онаквим какав јесте. Како, на пример, тече живот у више или мање строгом манастиру? Устаје се у пола три, а у три су већ у храму. Читају јутарње молитве и полуноћницу, па затим слушају јетрење. Читаво јутарње богослужење траје три сата. У осам сати поново се долази у цркву, на литургију, а ова ће се завршити у десет сати. После литургије иде се на посао, на „послушање”. До свршетка литургије храна се не узима. У подне је трпеза, а у току обеда чита се житије дневнога светог. За Трпезом се обедује по манастирском реду, ћутке. Пре и после обеда поју се молитве. Чак се и свако јело послужује уз молитву. По свршетку обеда има око пола сата одмора. Јер, уморено се из кревета већ тако давно! А после одмора неко ради, док неко чита штогод духовно, поучно. У пет сати поподне је вечерња служба, која се завршава око осам сати, у трпезарији, где се читају и вечерње молитве са много метанисања. У девет већ је време спавања, јер ће сутрадан поново да их буде у пола три. Пре сна ваља још и своје молитвено правило испунити, опет са многим метанијама. Тако из дана у дан. За време постова софра је сасвим сиромашна, а црквена служба траје каткад и по једанаест до дванаест сати дневно. Овакав дневни распоред нисам ја измислио него сам га описао онаквим какав у стварности и јесте. У највећем броју манастира баш тако пролази дан. Дедер, побратиме мој, упореди тај манастирски „програм

⁷⁾ См. Творениј т. I, стр. 110, 111.

дана" с „програмом дана" оних људи који те окружују, па кажи који је боље прилагођен за спасавање душе. Опет се морамо сагласити са св. Златоустом који вели: „Овде пре може доћи до бродолома јер је и више таласа и безбрижнији су они којима предстоји окршај; а тамо и нема толиких валова, велика је тишина, и више усрђа имају они којима се ваља борити." ⁸⁾

Манастирски живот и постиже циљ свога постојања. Спасење је за све људе једно и идеал Христов је један, али ко живи у манастиру, тај по дивном путу језди ка вечним дворима, а не по житкоме блату као световњаци (мирјани). Како да ту стварно не буде сломљена греховна природа? Седам-осам сати на дан има да се проведе у храму, а исто толико да се ради или чита нешто поучно. Па када да се греши? Манастирски живот је тако удешен да калуђер не буде беспослен. Све храм, све корисно за душу, све с молитвом, — тако се и ствара црквено расположење (настројеност) мисли и осећања. Заједнички живот и заједничка стремљења зближавају људе, те се врло лако ствара благодатна атмосфера општег братољубља, будући да у манастире долазе првенствено најрелигиозније душе, можда и грешне, али не и огрезле у грех. Манастир се често налази негде усред шуме, далеко од људи. Живи се као на острву. Прочитај код светог Јована Златоуста „Упоређење власти, богатстава и преимућстава царских с истинском хришћанском философијом монашкога живота." ⁹⁾ Оно што је тамо речено о калуђерском животу, може се на њ применити и у садашње време. Поверуј, пријатељу, у моју искреност: та, говорим ти оно што сам много пута проверио и о чему сам много размишљао. Увек ме је поражавало кад год бих видео како благотворно утиче на човека манастирски живот. Упоређивао сам манастире које познајем с исто тако познатим ми селима. Из тих истих села скупљају се ти исти сељачићи у манастир, и шта се од њих тамо збива! Каква промена, какав препород! И мимо твоје воље пада ти на памет апостолска реч о „новој твари". Ниједне трулежне речи, љубазност, предусретљивост, разговори о духовним стварима, братољубље, смиреноумље, а што је главно — црквеност, познавање црквености, чак просвећеност. Шта? На твом лицу указује се ироничан смешак? Онда почуј шта ћу ти најодлучније и најотвореније казати. Мени, професору Академије, магистру богословља, много пута се дешавало да црвеним због свога незнања пред простим калуђерима без икаквог школског образовања. Ово говорим са жаљењем према самоме себи. Све се спремам да се колико-толико просветим у црквеном смислу, па ипак због мноштва послова и обавеза одлажем ту потребну ствар. Много штошта знаш, потребно и непотребно, а дотле прости калуђери знају више онога што је потребно и корисно. Акамоли још бдење над собом, над делима и помислима, често исповедање и причешћивање, итд итд! Понекад помислим: „Шта би било да су та благочестива сеоска деца остала код куће, на селу? Шта би од њих постало?" Прогутао би их живот, те би били и незналице и духовно безбрижни. А већ о интелектуалцима мени се, право да кажем, и не мили говорити. Ти интелигенти веома радо грде и руже калуђере, а уствари, у поређењу с калуђерима

⁸⁾ Т. I, стр. 111.

⁹⁾ Творениј т. I, стр. 124—130.

— „назналицама”, они су збиља, прво, непоправљиве незналице у погледу Цркве, а друго, — безбрижно спавају у моралном погледу, и из тога сна не могу се пробудити. Имао сам доста прилике да се сусрећем и с једнима и другима, тако да ово причам из искуства. Манастири — то су оазе благодатног црквеног живота. Ту истину знају и многи световњаци. На манастире се баца блатом онај ко у њих никада не привирује. Да су манастири неке јазбине, како их неретко приказују, зашто би у њих хрили мирјани? И ја лично, пре свога монашења, док сам још био студент, осетио сам на себи благотворено дејство манастира. Вратим се из манастира у Академију, бивало је, па се осећам као да сам се стропоштао с неба на земљу. Виђао сам много световњака који без одушевљења не могу да причају о манастирима и старају се да у години макар једну недељицу дана удишу чисти манастирски ваздух.

Још један „штрих”! Кажу: „Радост живота калуђери су изгубили!” Та, то је крајња неистина! Калуђери баш и имају радости, — а то је радост тиха, чиста, то је весеље врлинске душе. Јер, оно бунило, она опијеност животом која се обично назива „радостима живота” — све је то нешто мрачно, нешто што повлачи за собом пресићеност и болестан мамурлук. Ето, интеллигенти који се одбише од Цркве одиста су изгубили животну радост. Кажи ми, пријатељу: да ли си видео много световњака где плачу од радости? Но, а ми, калуђери, плачемо од радости, од умилења, и захваљујемо Господу за милост Његову. За сузе умилења зна сваки монах, и пред тим сузама бледе и бедне изгледају му светске радости.

Напоследку, погледај ти, другару, на свеце, па ћеш наћи довољно сведочанство за то да манастирски живот лакше приводи човека Царству небеском. Колики скуп преподобних који се у монаштву подвизаваху прославља Црква? Ако верујемо у Цркву, морамо се сасвим озбиљно односити према том сведочанству.

Тако дакле, пријатељу, ето ти смисла калуђерских завета с њихове практичне стране. Они стварају начин живота који је прикладан за спасење, а сваки начин живота увек много значи за човека. Па, и глупи начин живота, такозвани „светски” живот, намеће немало обавеза и пристојног понашања, те самим тим природно ствара лицемерно расположење и духовну пустош. „Светски разговор” — зар то већ није постало синоним „пуста разговора” или притворна разговора? „Светска љубазност” — није ли то синоним лажи?

Али ја бих хтео, пријатељу, да се осврнем на чин монашких завета још са једне стране. Јер где, чин пострига је црквена служба и црквена молитва, а она се, дакако, не врши узалуд. Њена је сврха да се за пострижника измоли благодатна Божја помоћ. Каквих ту дивних молитава има! „Свемилоствиви и многомилостиви Бог, који пречисто срце недокучиве доброте своје отвара свакоме који Му долази са жељом и топлом љубављу, који је рекао: Ако и жена заборави пород свој, Ја те заборавити нећу. Који и твоју жељу зна и твојој намери прилаже своју моћ за испуњење заповести Његових, нека те прими, и загрли, и штити, и нека ти буде јака тврђава од лица вражија, камен трпљења, узрок утехе, давалац чврстине, стицање благодушности, помоћник храбрости, који ће легати и устајати с

тобом, заслађујући и радујући срце твоје утехом Светог Духа свог..." „Огради га силом Светог Духа Твог, да никакво вражје лукавство не би могло утицати на њега, дарујући му трпење да Ти непрестано угађа." — Одстрани од њега сваку телесну жељу и неразумне прохтеве, да се, уклањањем неосетљивих власи, уклоне и неразумне мисли и дела, и да се удостоји узети јарам Твој благи и бремене Твоје лако, и да узме крст, и иде за Тобом, Владиком". За пострижника се умећу посебне молбе у јектенију. „За брата нашег (име), и да га Бог штити и помаже. Господу се помолимо." — „Да беспрекорно, некажњиво и несметано оствари циљ монашког чина, Господу се помолимо." — „Да свој живот проведе у свакој побожности, и страху Божјем и чистоти, Господу се помолимо." — „Да свуче старог човека, и да се обуче у новог, сазданог по Богу, Господу се помолимо." (Н. В.: иште се оно што, по Апостолу, треба свакоме хришћанину). „За отпуштање и опроштај грехова његових, Господу се помолимо." Нису залудне ове молитве Цркве! Господ даје бгаподат своју која чини да је калуђеру пут спасења успешнији него што би то било без пострига.

Испричаћу ти, пријатељу, мој, још о једном преимућству калуђерског живота. Цело време ти доказујем да је идеал Христов један и за калуђере и за световњаке (мирјане) и да калуђерски завети са моралне стране у себи ништа ново не садрже. Не знам да ли сам те убедио. Знам да је итекако тешко убедити мирјане у ту несумњиву истину; њима је згодније да се држе заблуде, супротне истини, јер тада могу себе оправдати и сву кривицу свалити на калуђере, а могу, узгред буди речено, и душу изгубити грдећи калуђере. Но Господ и ту световњачку заблуду okreће на корист калуђерима. Како то? Ево како. Будући снисходљиви према себи, световњаци су према калуђерима крајње строги. Принципијелно узевши, то, дабоме, није лепо, али уствари је калуђерима корисно. Са свих страна калуђера окружују строге судије и беспштедни тужиоци. Вечито се световњаци (мирјани) „саблажњавају" понашањем калуђера, мада се сами они понашају хиљаду пута саблаживије. Али, тај неправедни и пристрасни однос световњака према нама калуђерима на свој начин нас зауздава. Је ли ко навучао на се калуђерску ризу, одмах је стао сваког да саблажава. Иако саблазан искрсава због неразумевања, ипак такав однос од стране мирјана обуздава калуђера. Давати повода за саблазан увек је непријатно. У присуству световњака калуђеру су овезане и руке и ноге. Калуђер се насмејао — већ су се саблазнили. Калуђер је пошао улицом, повезао се железницом, сео на трамвај, — и на њега гледају као на чудовиште какво. Имао сам прилике да у Паризу путујем трамвајем заједно с римокатоличким калуђерима: они демонстративно ваде молитвеник и читају, не обраћајући никакве пажње на присутне. Ми се демонстрацијама не бавимо — само се осећамо спутанима и збуњујемо се. Овде ти се наругаше, ту те осудише, тамо се због тебе саблазнише", а ти шта ћеш већ бежи у своју келију, а то је, разуме се, на корист калуђеру. Свет и у спољашњем смислу гура од себе калуђера, а такво спољашње удаљавање од света такође може где кад да помогне калуђеру у његовој спасоносној борби са светом унутрашњим, тј. са страстима. На тај начин, пријатељу мој, сама заблуда световњака у погледу идеала Христовог, као да бајаги за њих постоји један, а за калуђере други

идеал, та дакле заблуда штетна је за световњаке, а корисна за калуђере. Док сами силазе с пута спасења на странпутицу, мирјани као на силом гоне калуђере на тај пут.

Моје се писмо, драги другару, отегло. Можда сам те већ и заморио. Још мало, па ћу завршити. Хтео бих да кажем с каквим осећањем сви треба да гледамо на факт пострига, уколико хоћемо да исправно схватамо смисао и суштину калуђерства. Један од чланова опште нам Цркве, један од удова јединога тела Христовог даје обећање — обет или завет — да ће се према делу свога спасења односити озбиљније него што се раније односио, па зато одабира и начин живота који највећма погодује спасењу. Па, то је празник за целу Цркву! Ако је онај који се постригава био рђав, сад ће бити бољи; а ако је био добар, биће убудуће још бољи. У сваком случају, ту је победа добра, јер се обетом свечано засведочава и поткрепљује добра намера. Љубав хришћанска дужна је да се заједно радује с истином (I Кор. 13,6). Ако се један уд слави, с њим се радују сви уди (I Кор. 12,26). Нарочито, разуме се, ваља да се радују најближи — пријатељи и родбина. А шта место тога видимо? Колико се пута родитељи, поготову мајке, противе монашењу своје деце! Сузе лију, и то не сузе радоснице већ сузе огорчења. А друге им још изјављују саучешће у „болу“: „Зар јој је лако сина изгубити!“ Дозволите! Није ли у Писму казано када човек оставља оца и матер? Зар не тада кад се прилепи жени (Пост. 2,24; Еф. 5,31)? Зар не тада кад се мајка претвори у „ташту“? Гле, калуђеру кажу тек толико: „Не љуби ни оца, ни мајку, ни браћу, нити иког свог, нити себе самог већма него Бога“. Зар се било ком хришћанину не може рећи то исто? А за оне, ето, што се жене, недвосмислено закон говори да они оца и матер остављају. Па, и без закона ми то знамо јер стално гледамо где тако бива. А за све је крива та раздеоба хришћанског идеала на световни и калуђерски. Сматра се да је аскетска борба са страстима за световњаке необавезна, а такозване „животне радости“ (веома растегљив појам!) држе се за нешто што има праву вредност. Одрећи се „животних радости“, то је, видите ли, исто што и смрт! Али „радости живота“, су за све хришћане врло опасне. Шта пише апостол Павле? „Ви дакле сматрате да сте мртви преху, а живи Богу у Христу Исусу Господу нашему. Да не царује дакле грех у вашем смртном телу да се покоравате жељама његовим, нити дајите уде своје греху за оружје неправде, него дајите себе Богу као који сте живи из мртвих, и уде своје Богу за оружје правде“ (Римљ. 6,11—13). Бићеш сагласан, надам се, да овде није реч о калуђерима. И гле, с Апостоле тачке гледишта тешко да би се одрицање од животних радости могло сматрати духовном смрћу. Ниоу ли по Апостолу сви хришћани дужни да буду мртваци за свет?

На тај начин се несхватањем принципа радост претвара у жалост. Али понекад се прича и нешто што је горе од принципијалног неразумевања. Могле су се чути и овакве речи: „Како је то жалосно! Тако млад, а одлази из света и одриче се животних радости! Како их није срамота да га залуђују калуђерством и да га калуђере!“ Гле, из тих речи већ се види читаво расположење. Ако, веле, и има ичега што вреди, онда су то, наводно, животне радости, па ма и грешне и опојне. Испрва се до миле воље нагреша (само што се доиста нигда нећеш нагрешити!), а потом, кад не будеш више низашта, спа-

савај се, па, ако ти је воља, хајде и у калуђере. А кад би се идеал Христов сматрао општеобавезним и кад се не би гледало на земаљски живот као на једини који вреди, онда би се размишљало другачије, на пример овако: „Ах, како је то добро, како дивно! Тако млад, а решио се и обећава да ће се озбиљно позабавити делом свог спасења! Дај му, Боже, успеха! Кад би повише било таквих међу нашем омладином, боље би било, радосније би се могло гледати на будућност!”

Знаш ли ти, мој љубазни пријатељу, колико светски однос према монашком постригу противречи стварном стању ствари? „Ах, то је тако тежак обред да је боље не посматрати га; човеку могу нерви да попусте!” То је неистина, неистина и још једанпут неистина! Ја сам примио сам постриг и мислим да ми се у животу више неће пружити прилика да доживим онакву радост какву сам доживео тада. (28. марта 1913. године.) Та радост моја није прошла са завршетком обреда. Био сам пун радости читавих два месеца. Тако ми је све ликовало у души, тако сам био радостан да сам се, штавише, свремена на време смућивао од помисли да то можда већ није каква драж (прелест), каква обмана од стране лукавога. Само је оно што се у мојој судби тада десило одагнало од мене радост позадуго, но није ни та тужна (печална) околност сасвим изгнала радост из срца мога. Из искуства могу рећи да при постригу монашком онај који врши постриг не збори узалуд, узевши расу: „Брат наш (име) облачи се у одећу весеља и радости духовне, на одгнање и згазивање свих туга и смутњи које наилазе од ђавола, од тела и од света; и на непрекидно весеље и радовање његово у Христу, — у име Оца и Сина и Светога Духа.” Ја знам за примере суморних људи који су након пострига постали веселаци. Има чак и једна прича о древним египатским калуђерима како су у неким манастирима сви били радосни и никад није било ниједнога који би био тужан. Тако и треба да буде. Што даље од страсти, то више радости у срцу. Чистота срца нераскидно је повезана с веслошћу. Блаженство у истини хришћанској није спољашна награда већ унутрашња последица саме врлине. Има калуђер и невоља, но сама његова одлука да ће удвостручити бдење над собом праћена је радошћу духовном. И како бедни изгледају световњаци (мирјани) кад причају о „тешком утиску” који је на њих оставио монашки постриг и кад сам постриг називају „погребом жива човека”!

Над каткад оптужују да тежимо за пропагирањем калуђерства. Па ако је и тако, шта има ружно у томе?, не наводимо на грех већ на „заиста добро и блажено дело” позивамо. Ми знамо из искуства да калуђерство доноси душевни мир и радост. Љубав не завиди (I Кор. 13,4). Ето због чега је за нас калуђере сваки постриг новог инока радост и светковина. Царство небеско на силу се узима и напорници га освајају (Мат. 11,12; Лук. 16,16). У сваком постригу ми и гледамо баш тај напор којим неко хоће да задобије царство небеско.

Ето, пријатељу мој, о свему овоме одавно сам хтео да ти пишем. Не надам се да сам овим писмом сатро и уништио твоје пре-дубеђење против калуђера и калуђерства, али желео бих да се ти колико-толико замислиш над питањем о јединству идеала Христовог,

које сам ја метнуо на почетак својих размишљања. Ако и ти у својим размишљањима побеш од истине о јединству Христова идеала, чини ми се да ћеш логички нужно доћи до мојих даљих закључака о калуђерству. Упозоравам те да треба мислити само о идејама, а не и о фактима. На терену факата препираћемо се без краја и конца, тако да никад нећемо доћи до сагласности. Још ће бити лоше ако ти ово писмо будеш читао са жељом да се већ унапред с њим не сагласиш и дадеш се у потрагу за оним чему би могао замерати и против чега би се бунио. Ја сам писао искрено, не прикривајући своје мисли пред другима. Узајамну љубав и другарску једномисленост о најважнијим животним питањима — ето, шта свом душом жели твој искрени пријатељ.

С руског превео јеромонах ИРИНЕЈ Каранушић — Буловић